

Romuald SCHILD

Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, Warszawa

DATOWANIE RADIOWĘGLOWE OTWARTYCH STANOWISK PIASKOWYCH PÓZNEGO PALEOLITU I
MEZOLITU. CZY MEZOLIT W EUROPIE TRWAŁ DO DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ?

Streszczenie: Otwarte stanowiska piaskowe kultur późnego paleolitu i mezolitu występują stosunkowo często na obszarze Niżu Europejskiego, w tym również na Niżu Polskim. Węgla drzewne z wielu stanowisk tego typu datowano metodą C-14, a uzyskiwane wyniki, rozciągające się w przedziale kilku tysięcy lat, stały się podstawą do konstruowania różnorodnych hipotez archeologicznych o równoczesnym występowaniu kultur schyłkowopaleolitycznych i neolitycznych, czy też o istnieniu tak zwanego mezolitu ceramicznego. Autor poddaje szczegółowej dyskusji daty radiowęglowe z terenu Europy zachodniej i środkowej otrzymane dla tzw. tjongerieniu oraz z terenu Polski dla tzw. cyklu mazowszańskiego.

Wiele lat temu, mój przyjaciel Wim Mook - podczas dyskusji nad datami ^{14}C Kopalni krzemienia w Polanach Kolonii - stwierdził, że tak naprawdę to nie ma złych dat radiowęglowych, to tylko datowane materiały mogą być źle dobrane. Dalszym komentarzem do tej uwagi jest przekonanie drugiego z moich "radiowęglowych" przyjaciół - Vance'a Haynesa - że lepiej nie mieć w ogóle dat niż takie, które nie pasują do innych przesłanek o wieku danego zjawiska - bowiem wyjaśnianiu ich prawidłowości możemy poświęcić pół życia, nigdy nie będąc pewnym swych racji.

Oba te stwierdzenia pasują jak ulał do problemu, który tu chcę poruszyć, a są to sprawy o kapitalnym znaczeniu dla prehistorii epoki kamienia na Niżu Europejskim - dotyczą bowiem chronologii podstawowych jednostek taksonomicznych (czasowo przestrzennych) późnego paleolitu i mezolitu. Ale nie tylko chodzi tu o chronologię, ustalenie jej jest przecież sprawą porządkową. Chodzi o coś, co ma wielkie znaczenie dla zrozumienia przemian gospodarczo-społecznych i kulturowych wśród prostych społeczności łowiecko-zbierackich tamtych czasów. A więc czy zespoły elementów kultury materialnej - jakimi są inwentarze krzemienne - mogą w niezmiennym, lub tylko niewiele zmienionym kształcie i zestawie trwać przez wiele tysięcy lat w poważnie przekształconym otoczeniu kulturowym? Tymczasem nasze dotychczasowe doświadczenie zdaje się wskazywać na coś innego. I dalej. Czy możliwa jest współegzystencja na ograniczonych obszarach Niżu całkowicie różnych pod względem kulturowym jednostek? Jednych jakoby kontynuujących niezmienną tradycję późnego paleolitu w mezolicie (tjongerien), innych wczesnego mezolitu w neolicie, czy też późnego mezolitu w epoce brązu.

Sprawy te mają dla archeologów również i znaczenie metodyczne, a mianowicie chodzi o to jak mamy traktować daty ^{14}C i czy rzeczywiście nie jest nam potrzebna dogłębna naukowa krytyka źródła? Problemy te zresztą nie obce są również geomorfologom późnego plejstocenu i holocenu. Spróbujmy więc przeprowadzić krótką - wybiórczą krytykę chronologii niektórych jednostek taksonomicznych paleolitu i mezolitu znanych z zachodniej i środkowej części Niżu Europejskiego, tj. regionów gdzie ilość dat ^{14}C jest już znaczna.

SPRAWA CHRONOLOGII TJONGERIENU

Tjongerien - jest jak wiadomo lokalnym terminem taksonomicznym (stosowanym w Belgii i Holandii) w odniesieniu do inwentarzy krzemiennych mieszczących się dobrze w większej jednostce systematyki określanej jako technokompleks z tyczakami łukowymi. Na Niżu Europejskim stanowiska zawierające materiały zabytkowe tjongerskie to na ogół wydmy i piaski pokrywowe, z których tylko nieliczne odznaczają się obecnością układów stratygraficznych. W większości przypadków złogi kulturowe tjongerieniu spoczywają w poziomach glebowych (głównie B i A2) gleb bielcowatych kryjących wydmy czy też piaski pokrywowe. Często leżą tam wraz z zabytkami ahrensburkskimi, mezolitycznymi czy też jeszcze młodszymi. Na stanowiskach, gdzie układy stratygraficzne są zachowane, materiały krzemienne tjongerskie mogą występować w glebie Usselo oraz bezpośrednio pod nią i nad nią, w strefie zaburzeń biologicznych tej gleby (Arts, 1988, s. 300). Spotyka się je niekiedy także w piaskach eolicznych młodszego dryasu (?), jak np. w Westerkappeln A w RFN (Lanting, Mook, 1977, s. 21).

Daty radiowęglowe tjongerieniu - dziś już stosunkowo liczne - rozciągają się od wczesnego XII tysiąclecia BP, do wczesnego VI tysiąclecia BP (Rys. 1). Najmłodsze z nich są współczesne późnemu mezolitowi. Ta dłuższa chronologia tjongerieniu ma swoich zwolenników wśród niektórych badaczy zajmujących się tym zagadnieniem (np. Van Noten, 1978; Gilot, 1984). Ponieważ większość młodych dat pochodzi ze stanowisk, gdzie złogi kulturowe spoczywają w żyjących glebach bielcowatych, bez gleby Usselo pod nimi, nie istnieje argument stratygraficzny, który rozstrzygałby kwestię chronologii tych zespołów. Ale również i starsze daty - pochodzące ze stanowisk, gdzie sytuacja tjongerieniu jest jasna i gdzie leży on w glebie Usselo - niekoniecznie muszą się odnosić do osadnictwa ludzkiego, a mogą np. być związane z węglami o genezie naturalnej. Jest ich wiele w glebach piaskowych Allerodu (por. Lanting, Mook, 1977).

W Polsce, daty późnopaleolitycznych zespołów z tyczakami łukowymi należącymi do tego samego technokompleksu co tjongerien, mieszczą się w Allerodzie i wczesnym, młodszym dryasie (Schild, 1988), wszędzie tam gdzie warstwy kulturowe są przykryte utworami mineralnymi lub organogenicznymi (Całowanie, Witów), lub też są związane z głębokimi jamami antropogenicznymi (szyby kopalni ochry w Rydnie). W otwartych stanowiskach piaskowych, bez stratygrafii, węgle nawet wydobywane z obiektów

kulturowych, takich jak np. chaty, często wykazują wiek późnoholoceniński (np. Rydno I/1976).

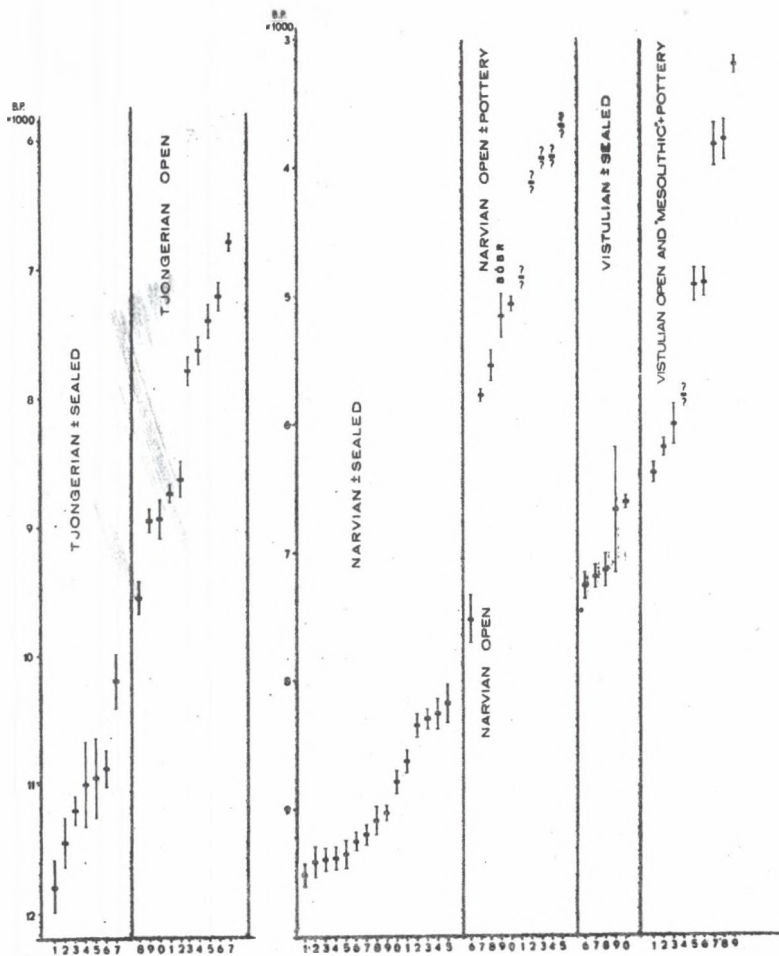
Podobnie zachowują się daty ze stanowisk cyklu mazowszańskiego w Polsce. Otóż, na stanowiskach gdzie złogi kulturowe są "zakawane" warstwami mineralnymi lub organogenicznymi (np. Całowanie k. Warszawy), mieszczą się one w młodszym dryasie i wczesnym proeboreale - nie później jednak niż 9700 lat BP (Schild, 1988). Daty z większości poziomów kulturowych bez znaczącego przykrycia - z poziomów glebowych gleb współcześnie żyjących, układają się w całym holocenie, aż do średniowiecza (np. Rydno II/1957 pod Skarżyskiem Kamienną).

Dynamika przemian postsedymentacyjnych złogów kulturowych spoczywających w poziomach glebowych piaskowych gleb współcześnie żyjących rozwiniętych na schyłkowo plejstocenijskich piaskach eolicznych lub aluwialnych jest do dziś niezmiernie mało poznana (np. por. Vermeersch, 1976). Wiadomo, że gleby te są poligenetyczne i rozwijały się od czasów przerwania sedymentacji mineralnej - najczęściej eolicznej, schyłkowoplejstocenijskiej. Jeśli nie zostały one przykryte osadami mineralnymi lub organogenicznymi, ich poziomy glebowe podlegały wzmożonej bio i antropoturbacji przez 12 - 10 tysięcy lat. I to nie tylko wskutek powykrotowych przemieszczeń pionowych i poziomych, ale również dzięki przesunięciom przez korzenie, zwierzęta ryjące, owady, itp. W Całowaniu, np. dość częstym znaleziskiem w poziomie B tamtejszej gleby kryjącej wydmy i zawierającej złogi cyklu mazowszańskiego i mezolityczne, były lane kule ołowiane z XVI-XIX wieku.

Podsumowując casus zespołów tjongerskich, uważam iż teza głosząca, że część z nich jest wieku wczesno i środkowoholocenijskiego nie została dotychczas udowodniona w sposób zadawalający wymagania logiki.

SPRAWA MEZOLITU CERAMICZNEGO W POLSCE

Od pewnego już czasu pewną popularność zyskały w Polsce dwie - zbliżone zresztą hipotezy. Pierwsza, twierdząca, że istnieją w Polsce stanowiska klasycznych mezolitycznych jednostek kulturowych (np. Bartków 7, woj. leszczyńskie), znanych z wczesnego mezolitu (np. cykl narwiański = kultura komornicka), które są współczesne rozwiniętemu neolitowi (por. Bagniewski, 1981, s. 114). Druga hipoteza twierdzi, że w Polsce znajdują się liczne stanowiska współczesne rozwiniętemu neolitowi i wczesnej epoce brązu odznaczające się organicznym współwystępowaniem ceramiki dołkowo-grzebykowej i inwentarzy krzemiennych, prawie identycznych z klasycznymi jednostkami pełnego mezolitu, takimi jak cykl narwiański (Męcikał 11; Turowiec 1 i 3; Zbrzyca 5; Swornegacie 6, wszystkie woj. bydgoskie) (Bagniewski, 1987); i cykl (kultura janisławicka) wiślański (Nowodworce 1, woj. białostockie; Grady Woniecko 1, woj. łomżyńskie; Łykowe, woj. sieradzkie; Męcikał 6, woj. bydgoskie) (Cyrek et al. 1982; 1983; Bagniewski, 1987). Ponadto postuluje się współwystępowanie ceramiki niemeńskiej i pucharów lejkowatych z zespołami wiślańskimi w Korzeczniku

Rys. 1.
Wybrane daty ^{14}C tjongerienienu.

Fig. 1.
Selected ^{14}C dates of
tjongerien.

Rys. 2.
Wybrane daty ^{14}C polskiego mezolitu i
"mezolitu ceramicznego".

Fig. 2.
Selected ^{14}C dates of Polish Mesolithic
and "ceramic" Mesolithic

Rys. 1. Wybrane daty ^{14}C tjongerieniu. 1-Westerkappeln C, KI-271 (Lanting, Mook, 1977); 2-Rissen, M-75/68 (Lanting, Mook, 1977); 3-Horn Haelen, GrN-7297 (Lanting, Mook, 1977); 4-Horn Haelen, GrN-497 (Lanting, Mook, 1977); 5-Horn Haelen, GrN-498 (Lanting, Mook, 1977); 6-Milheeze-Hutseberg, GrN-1059 (Lanting, Mook, 1977); 7-Westerkappeln A, KI-270 (Lanting, Mook, 1977); 8-Nederweert, De Baanen, GrN-908 (Lanting, Mook, 1977); 9-Meer I, ognisko 5b, GrN-4961 (Gilot, 1984); 10-Meer I, wykop VX, ognisko, GrN-7939 (Gilot, 1984); 11-Meer II, koncentracja I, ognisko, GrN-5706 (Gilot, 1984); 12-Achel, ognisko 5, Lv-482 (Gilot, 1984); 13-Lommel, GrN-911 (Gilot, 1984); 14-Achel, ognisko 4, Lv-879 (Gilot, 1984); 15-Helchteren, Lv-687 (Gilot, 1984); 16-Helchteren, Lv-713 (Gilot, 1984); 17-Oirschot VII, GrN-2171 (Lanting, Mook, 1977).

Rys. 2. Wybrane daty ^{14}C polskiego mezolitu i "mezolitu ceramicznego". 1-Chwalim 1, poziom dolny, Bln-1766 (Kobusiewicz, 1981); 2-Całowanie, poziom 11b, Gd-2734; 3-Całowanie, poziom 11b, Gd-1721; 4-Całowanie, poziom 11b, Gd-1719; 5-Całowanie, poziom 11b, Gd-2198; 6-Całowanie, poziom 11b, spąg, GrN-5251; 7-Całowanie, poziom 11b, Gd-2149; 9-Całowanie, poziom 11b, Gd-3041; 10-Całowanie; poziom 11b, Gd-1667; 11-Całowanie, poziom 11b, Gd-1668; 12-Całowanie, poziom 11d, GrN-5960; 13-Całowanie, poziom 11b, Gd-1670; 14-Całowanie, w-wy VII+VIII, Gd-2146; 15-Witów, wykop "przy bagnie", w-wa 21, K-954 (Chmielewska, 1978); 16-Pobiel 10, Gd-345 (Bagniewski, 1979); 17-Bartków 7, GrN-6663 (Bagniewski, 1979); 18-Siedlnica 6, (Bagniewski, 1987, s. 115); 19-Dąbrowa-Krępnica, (Bagniewski, 1979, s. 115); 20-Siedlnica 6, (Bagniewski, 1987, s. 115); 21-Męcikał 11, Lod-182 (Bagniewski, 1987); 22-Turowiec 11, Lod-181 (Bagniewski, 1987); 23-Turowiec 1, Lod-181 (Bagniewski, 1987); 24-Zbrzyca 5, GrN-10542 (Bagniewski, 1987); 25-Swornegacie 6, Bln-2059 (Bagniewski, 1987); 26-Dęby 29, Gd-2278 (Domańska, 1988); 27-Rydno XI/1960, Gd-1765; 28-Dęby 29, Gd-2555 (Domańska, 1988); 29-Witów, w-wa 3d, Sch. 135, (Chmielewska, 1978); 30-Tomaszów II, GrN-7051 (Schild et al, 1975); 31-Rydno I/1978-79, GrN-8900; 32-Rydno I/1978-79, GrN-8893; 33-Nowodworce 1, Wyk. III, Lod-220 (Cyrek et al, 1982); 34-Męcikał 6, Lod-180 (Bagniewski, 1987); 35-Łykowe, Lod-270 (Cyrek, 1986); 36-Korzecznik 6/7, Gd-2151 (Olszewski, 1987); 37-Grudziądz-Mniszek 3, Lod-257 (Bokiniec, Marciniak, 1987); 38-Grudziądz-Mniszek, Lok-257 (Bokiniec, Marciniak, 1987); 39-Rydno I/1980, Gd-2885.

6/7, woj. konińskie (Olszewski, 1987, s. 57); zespołów chojnicko-pieńkowskich z nieokreśloną ceramiką w Brodnie E, w dolinie Odry (Bagniewski, 1981, s. 118); zespół tzw. mezolitycznej grupy Bóbr w Dąbrowie Krępnicy 5, w woj. jeleniogórskim, z ceramiką pucharów

lejkowatych (Bagniewski, 1981, s. 113), czy też dosyć mieszanego typologicznie zespołu wyrobów krzemiennych mezolitu z wczesnobrązową ceramiką linińską w Grudziądzu-Mniszku (Bokiniec, Marciniak, 1987, s. 235). Wszystkie z wymienionych tu stanowisk mają swoje daty ^{14}C (Rys. 2), a dziesiątki innych ma powtarzać podobne zestawy wyrobów krzemiennych i ceramiki (por. Cyrek et al, 1982; 1983).

Jeśli chodzi o zespoły z ceramiką dołkowo-grzebykową to istota problemu ma tu znaczenie głównie taksonomiczno-genetyczne i chronologiczne. Od dawna bowiem wiadomo, że ludność używająca rozmaitych stylów "dołkowo-grzebykowych", czy też ceramiki tzw. strefy leśnej południowo-wschodnich wybrzeży Bałtyku, Wyżyny Rosyjskiej i Polski północno-wschodniej nie stosowała rolnictwa i hodowli ograniczając się do rybołówstwa, łowiectwa i zbieractwa, które w pełni zaspokajały jej potrzeby ekonomiczne (por. np. Kempisty, 1982; Doluhanov, 1986; Zwelebil, 1986; itd), niekiedy aż w głąb epoki brązu (Doluhanov, 1986, s. 118). Natomiast sugeruje się czasami, że zespoły mezolityczne, np. z ceramiką kultur pucharów lejkowatych reprezentują ludność zbieracko-łowiecką, która przejęła tę ceramikę od ludności neolitycznej (Bagniewski, 1981).

Uważa się za niemal pewne, iż mezolityczne społeczności łowiecko-zbierackie nie zniknęły automatycznie z ziem Polski gdzieś w okolicach połowy VII tysiąclecia BP (w konwencjonalnych datach radiowęglowych) (por. np. Kozłowski, Kozłowski, 1986, s. 106). Hipoteza ta ma jednak przede wszystkim zdroworozsądkowy charakter i parę wątpliwych przesłanek typologicznych. Nie jest oparta na niepodważalnych datowaniach ^{14}C , czy też zespołach znalezisk występujących w zamkniętym - "zalakowanym" kontekście. Z punktu widzenia prehistorii niezmiernie ważnym jest problem przemian jakim podlegały społeczności łowiecko-zbierackie w obliczu pojawiających się grup ludzkich z zaawansowaną hodowlą i rolnictwem. Poznanie tych przemian nie jest możliwe bez ustalenia niepodważalnej chronologii i taksonomii ugrupowań.

Tak więc w chwili obecnej istota dyskutowanego problemu polega na ustaleniu czy rzeczywiście niektóre inwentarze mezolityczne są współczesne neolitowi, a jak tak to jaki jest ich charakter taksonomiczny, oraz czy naprawdę od początku VI tysiąclecia do końca IV tysiąclecia BP, niektóre style ceramiki niemeńskiej, dołkowo-grzebykowej, pucharów lejkowatych, linińskiej itd. stanowią integralną część kultury społeczności posługujących się instrumentarium krzemiennym, właściwie prawie identycznym z używanym we wczesnym i rozwiniętym mezolicie, tj. od połowy X tysiąclecia, do połowy VII tysiąclecia BP. A może producenci omawianych stylów ceramicznych w rzeczywistości użytkowali inne technologie krzemienne i inne instrumentarium niż typowo "mezolityczne"(?).

Krytyka przedstawionych na wstępie hipotez musi przybrać podobną postać metodyczną jak ta zastosowana do kwestii chronologii tjongerieniu. Przede wszystkim musi być ona odniesiona do datowań ^{14}C zespołów

stratygraficznych izolowanych, należących do jednostek taksonomicznych również reprezentowanych wśród inwentarzy z ceramiką (Rys. 2).

Stanowiska mezolityczne i "mezolitu ceramicznego", podobnie jak późnopaleolityczne, zalegają na Niżu Europejskim najczęściej w utworach piaszczystych o genezie eolicznej lub aluwialnej, których sedimentacja zakończyła się u schyłku plejstocenu. Złogi kulturowe spoczywają najczęściej w poziomach B i rzadziej A2 gleb bielcowatych, niejednokrotnie w tym samym poziomie co złogi późnopaleolityczne, neolityczne, epoki brązu, itd. Tylko nieliczne stanowiska związane są z utworami organogenicznymi lub też zazębiają się z nimi.

Zmiany postsedymentacyjne, głównie o charakterze bio- i antropoturbacyjnym na tego rodzaju stanowiskach są olbrzymie. Co więcej, dynamika powstawania skupisk materiałów zabytkowych okazała się być niezmiernie skomplikowana, często nie podlegająca poznaniu na obecnym etapie rozwoju metodyki badawczej. Datowanie złogów kulturowych mazowszańskich i wczesnomezolitycznych w Całowaniu, k. Warszawy, wskazuje na to dowodnie. Na stanowisku tym część nawarstwień kulturowych zazębia się w strefie brzeżnej wydmy z utworami organogenicznymi i tu występuje w porządku stratygraficznym. Daty uzyskane z bardzo cienkich warstewek węgla i ze spalonych pojedynczych gałęzi i szyszek - a więc mierzących indywidualne incydenty osadnicze - wskazują na małe krzemienice mazowszańskie, spoczywające w poziomie B gleby bielcowatej krwającej wydmy, powstawały w przeciągu ok. 800 lat, podczas gdy skupienia cyklu narwiańskiego mezolitu były formowane ok. 1200 lat. Tak więc można przyjąć, że rozproszone węgle pochodzące z poziomów kulturowych zalegających w stropach schyłkowoplejstocenijskich utworów piaskowych i w poziomach glebowych współcześnie żyjących gleb mogą reprezentować wielość incydentów osadniczych (nawet jeśli pochodzą ze skupień). Ich wiek jest natomiast średnią zawartości izotopowej.

Analiza dat ^{14}C zespołów kulturowych cyklu narwiańskiego (kultury komornickiej) występujących w Polsce w dobrym kontekście stratygraficznym (Chwalim 1, woj. zielonogórskie, Całowanie, Witów, woj. płockie) wykazuje, że ich wiek mieści się od połowy X tysiąclecia do schyłku IX tysiąclecia BP (Rys. 2). O 600 lat jest młodsza data z Pobielu 10, w woj. leszczyńskim (Bagniewski, 1979, s. 75), jednak jej kontekst stratygraficzny nie jest znany, a bogactwo i różnorodność materiałów na tym stanowisku sugeruje bardzo skomplikowaną sytuację osadniczą. O prawie dwa i pół tysiąclecia jest młodsza data narwiańskiego stanowiska z Bartkowa (Bagniewski, 1979, s. 76). Daty dla stanowisk narwiańskich gdzie występowała również ceramika dołkowo - grzebykowa grupują się w VI, V i IV tysiącleciu i są o 2600 do 4400 lat młodsze od najmłodszych niekontestowanych dat cyklu narwiańskiego (Rys. 2).

Kwestia datowania cyklu wiślańskiego (kultury janisławickiej) jest nieco bardziej skomplikowana. Żadne z jej stanowisk nie ujawniło dat, których sytuacja stratygraficzna całkowicie wykluczyłaby domieszki obcych

węgla. Być może poza warstwą 3d z Witowa (Chmielewska, 1978, s. 36), niestety i tu nie można całkowicie wykluczyć obcych domieszek. Prezentowane na Rys. 2 daty dla cyklu wiślańskiego - uznane za najbardziej pewne - pochodzą ze zwartych skupień węgla lub ognisk (nb. patrz krytykę dat ze st. Dęby 29, Domańska, 1988, s. 5). Daty te lokują cykl wiślański w drugiej połowie VII tysiąclecia BP, jak gdyby doprowadzając go do stylu z najwcześniejszymi datami ^{14}C dla kultur wstęgowych w Polsce.

Dwie daty z kamiennego ogniska stanowiska Rydno I/1978-79 są niewątpliwie współczesne wczesnym kulturom wstęgowym w Polsce, jednakże bardzo ubogi inwentarz krzemienny, który mógłby być wiązany z tym ogniskiem może mieć również związki z wczesnym neolitem. Inwentarz chojnicko-pienkowski, a więc bardzo zbliżony do cyklu wiślańskiego, z Krzekotówka 8 na Dolnym Śląsku, uzyskał datę 6755 + 190 lat BP. (Bagniewski, 1981, s. 114), a więc mieszczącą się w spectrum chronologicznym tej jednostki taksonomicznej.

Daty dla zespołów mezolitycznych o cechach cyklu wiślańskiego i łączonych z różnorodną ceramiką są od 600 do 3500 lat młodsze od najpewniejszych dat tego cyklu (Rys. 2). Najstarsza z nich, z Nowodworców I, zdaje się pochodzić z poziomu B gleby bielcowatej (por. Cyrek et al, 1982), gdzie obok cyklu wiślańskiego występowała ceramika grzebykowo - dołkowa.

Przedstawione daty, a w szczególności ich olbrzymi rozrzut chronologiczny oraz hiatus dzielący od dat bezspornych, lub tylko mniej spornych, a wreszcie budzący wiele wątpliwości kontekst sedimentacyjno - osadniczy, powodują, że uważam iż nie mogą być one uznane za wyznaczające wiek omawianych zespołów. Tym samym sądzę, że nie wykazana została integracja elementów ceramicznych z krzemiennymi tzw. mezolitu ceramicznego w okresie od końca VI tysiąclecia do III tysiąclecia BP. Zgodnie z uniwersalną opinią Wima Mooka, są one niewątpliwie prawdziwe, jednak nie została udzielona odpowiedź na to co w rzeczywistości pomiary te datują: ceramikę dołkowo - grzebykową, mieszane węgle drzewne różnorodnych incydentów osadniczych, zespoły krzemienne, pojedyncze incydenty osadnicze, które nie pozostawiły śladów w materiale zabytkowym lub też których ślady są nikłe bądź lekceważone, itd. Nie ma odpowiedzi na te pytania. W obecnym stanie metodyki ^{14}C idealnym (lecz w Polsce raczej niewykonalnym) wyjściem byłoby datowanie metodą AMS dużych serii pojedynczych węgla drzewnych pochodzących ze stanowisk budzących przedstawione wątpliwości.

Traktując rzeczy bardzo zimno. Nie ma dziś poważniejszych przesłanek logicznych do uznania istnienia w Polsce "mezolitu ceramicznego", w kształcie proponowanym. A w każdym razie nie są one większe niż te które z uwagi na częste występowanie na piaszkowych stanowiskach mezolitycznych pocisków karabinowych i odłamków z lat 1939-1947, sugerowałyby, że mezolit przetrwał do drugiej wojny światowej. Oto jak bardzo jest nam potrzebna naukowa krytyka źródeł.

To co tu napisałem nie oznacza wcale, iż uważam, że w Polsce nie istniało osadnictwo grup łowiecko - zbierackich znających ceramikę, dysponujących bogatym mezolitolopodobnym instrumentarium wytworów i technologii krzemiennych i współczesnym rozwiniętemu mezolitowi. Takimi są np. inwentarze z Chwalimia i z okolic Wojnowa, w zielonogórskim, lokowane na podstawie dat ^{14}C w pobliżu przełomu IV i V tysiąclecia BP (Kobusiewicz, 1981). Na stanowisku Chwalim 1 zawierają one tajemniczą ceramikę, oraz bardzo bogaty inwentarz krzemieny, wykazujący technologiczne i morfologiczne związki z mezolitem, obok niewątpliwych mechanicznych domieszek występującego tu również wczesnomezolitycznego osadnictwa. Jednakże ich spectrum morfologiczne jest niewątpliwie różne od klasycznych, znanych jednostek taksonomicznych mezolitu.

LITERATURA

- Arts N., 1988, A survey of Final Palaeolithic archaeology in the southern Netherlands; BAR International Series, t. 444(I), s. 287-356.
- Bagniewski Z., 1979, Społeczności myśliwsko-rybackie w okresie od IX do III tysiąclecia p.n.e. na terenie Polski południowo zachodniej; Ossolineum, Wrocław.
- Bagniewski Z., 1981, Des Problem der Koexistenz mesolithischer und neolithischer Gesellschaften in Sudteil des mittlereuropaischen Flachlandes; Veroffentlichungen des Museums fur Ur- und Eruhgeschichte Potsdam, t. 14/15, s. 113-119.
- Bagniewski Z., 1987, Mezolityczne społeczności myśliwsko-rybackie południowej części Pojezierza Kaszubskiego; Ossolineum, Wrocław.
- Bokinić A. Z., Marciniak M., 1987, Wstępne wyniki badań na wielokulturowym stanowisku Grudziądz-Mniszek 3, woj. toruńskie. [w:] Wiślański, T., (Red.), Neolit i początki epoki brązu na ziemi chełmińskiej; Toruń, BBI DZ, Muz. Okr., Inst Arch. i Etn. UMK., s. 223-247.
- Chmielewska M., 1978, Późny paleolit pradoliny warszawsko-berlińskiej; Ossolineum, Wrocław.
- Cyrek K., 1986, Łykowe; Informator Archeologiczny 1986; s. 9.
- Cyrek K., Grygiel R., Nowak K., 1982, Mezolit ceramiczny w środkowej i północno-wschodniej Polsce i jego związki z neolitycznymi kulturami niżowymi; Prace i Mat. Muz. Arch i Etnogr. w Łodzi, Seria arch., t. 29, s. 5-70.
- Cyrek K., Grygiel R., Nowak K., 1983, Podstawy wydzielenia mezolitu ceramicznego na Niżu Polskim; [w:] Malinowski T., (Red.), Problemy epoki kamienia na Pomorzu; Słupsk, WSP, s. 85-110.
- Dolukhanov P. M., 1986, The Late Mesolithic and the transition to food production in Eastern Europe; [w:] Zvelebil M., (Red.), Hunters in Transition; Cambridge University Press, s. 109-120.
- Domańska L., 1988, Studies on the Caucasian-Black Sea component in the neolithization of Mesolithic communities in the basins of the Odra and

- the Vistula rivers; Mesolithic Miscellany, t. 8, Nr 2, s. 1-5.
- Gilot E., 1984, Datation radiométriques; [w:] Cahen D., Haesaerts P. (Red.), Peuples chasseurs de la Belgique préhistorique dans leur cadre naturel; Bruxelles, Inst. royal Scienc. nat. de Belgique, s. 117-126.
- Kempisty E., 1983, Neolityczne kultury strefy leśnej w północnej Polsce; [w:] Malinowski T. (Red.), Problemy epoki kamienia na Pomorzu; Słupsk, WSP, s. 175-199.
- Kobusiewicz M., 1981, Ausgrabungen auf eine mesolithischen und neolithischen Fundstelle bei Chwalim, Westpolen; Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam, t. 14/15, s. 337-342.
- Kozłowski J. K., Kozłowski S. K., 1986, Foragers of Central Europe and their acculturation; [w:] Zelebil M., (Red.), Hunters in Transition; Cambridge University Press, s. 95-108.
- Lanting J. N., Mook W. C., 1977, The Pre and Protohistory of the Netherlands in Terms of Radiocarbon Dates; Groningen, Rijksuniversiteit.
- Olszewski P., 1987, Osadnictwo epimezolityczne w Korzeczniku, woj. konińskie, stanowisko 6/7; Inowrocław, UAM, Bydg. Tow. Nauk.
- Schild R., 1988, Processus de changement dans le Paleolithique final des plaines septentrionales; BAR International Series, t. 444(II), s. 595-614.
- Schild R., Marczak M., Królik H., 1975, Późny mezolit; Ossolineum, Wrocław.
- Van Noten F., 1978, Les chasseurs de Meer; Dissertationes Archaeologicae Gandensis; Gent, De Tempel.
- Vermeersch P. M., 1976, Le position lithostratigraphique et biostratigraphique des industries épipaléolithiques et mésolithiques en Basse Belgique [w:] Congrès Préhistorique de France, XXI session Provence 1974; Issoudun, Laboureur, s. 616-621.
- Zvelebil M., 1986, Mesolithic societies and the transition to farming: problems of time, scale and organization; [w:] Zelebil M., (Red.), Hunters in Transition; Cambridge, Cambridge University Press.

Wpłynęło do Redakcji: 10 marca 1989 r.

RADIOCARBON DATING OF OPEN SANDY SITES OF LATE PALAEO-LITHIC AND MESOLITHIC: DID THE MESOLITHIC IN EUROPE LASTED TILL THE WORLD WAR II?

Summary

Open sandy sites of Late Palaeolithic and Mesolithic are relatively abundant in the European Lowland, including Polish Lowland. Charcoal samples from numerous sites were dated by radiocarbon method, and the results obtained are scattered in the time interval of several thousands years. Several archaeological hypotheses were developed in order to explain these results, eg. concerning simultaneous occurrence of Late Palaeolithic and Neolithic cultures, or introducing the concept of

so-called "ceramic Mesolithic". The autor presents detailed discussion of radiocarbon dates from West and Middle Europe obtained for the so-called tjongerien, and from Polish Lowland for the so-called masovian cycle.

РАДИОУГЛЕРОДНОЕ ДАТИРОВАНИЕ ОТКРЫТЫХ ПЕСКОВЫХ СТОЯНОК ПОЗДНЕГО ПАЛЕОЛИТА И МЕЗОЛИТА ПРОДАЛЖАЛСЯ ЛИ МЕЗОЛИТ В ЕВРОПЕ ДО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ?

Резюме

Открытые песковые стоянки позднего палеолита и мезолита находятся сравнительно часто на территории европейской низменности включая Польшу. Датирование по радиоуглероду образцов древесного угля из этих стоянок привело к значениям возраста, которые попадают в интервал времени длительности многих тысяч лет. Многие попытки были сделаны чтобы объяснить эти результаты между прочем выдвинуто гипотезис об одновременном существовании позднепалеолитического и неолитического населения, или об присутствии так называемого "керамического мезолита". Автор представляет детальный анализ результатов радиоуглеродных датировок из западной Европы, полученных для так называемого тьенгерена и из Польши для так называемого мазовианского цикла.